

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Τμήμα Φιλολογίας

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ - ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

1^η διάλεξη

gakis@sch.gr

1

ΣΤΟΧΟΙ

- Με την επιτυχή ολοκλήρωση αυτού του μαθήματος οι φοιτητές/φοιτήτριες θα πρέπει να:
 - καλλιεργήσουν τις δεξιότητες τους σε βασικές γνώσεις Σημασιολογίας και Πραγματολογίας
 - κατανοήσουν τη βασική θέση της σημασίας και του περικειμένου στη γλώσσα
 - συνδέσουν τη θεωρία με πράξη μέσω παραδειγμάτων

ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

- Η **πραγματολογία** είναι ο τομέας της γλωσσολογίας που μελετά τους τρόπους με τους οποίους τα **συμφραζόμενα** συνεισφέρουν στα **νοήματα**.
- Η πραγματολογία περιλαμβάνει συνολικά τη θεωρία των **γλωσσικών πράξεων**, τη θεωρία των **συνομιλιακών υπονοημάτων**, τη **θεωρία της ευγένειας** και άλλες προσεγγίσεις γλωσσικής συμπεριφοράς στη φιλοσοφία, κοινωνιολογία, γλωσσολογία και ανθρωπολογία.
- ο όρος **γλωσσική πράξη** αναφέρεται σε ένα **εκφώνημα** το οποίο έχει **επιτελεστική λειτουργία** στη γλώσσα και στην επικοινωνία.

ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

- Πραγματολογία ονομάζουμε την σωστή χρήση του λόγου, τα νοήματα και οι **σημασίες** που παίρνουν όταν μιλάμε ανάλογα με τον **χώρο**, τον **χρόνο** και την **κοινωνική κατάσταση**. Είναι δηλαδή η ικανότητα ενός ατόμου να **εκφράζει αυτό που θέλει με τον κατάλληλο τρόπο στο κατάλληλο περιβάλλον**.
- Η γλώσσα διαμορφώνεται ανάλογα σε την **περίσταση**. Μιλάμε διαφορετικά σε ένα παιδί και διαφορετικά σε ένα μεγαλύτερο μας, αλλιώς γράφουμε ένα γράμμα σε έναν φίλο και αλλιώς θα στείλουμε μία δημόσια επιστολή. Η ικανότητα να διαμορφώνουμε τις λέξεις, το ύφος καθώς και τα νοήματα είναι η πραγματολογία.
- Το άτομο θα πρέπει στην επικοινωνία του να μπορεί να **διατηρεί το θέμα** της συζήτησης, να **μιλάει** με την σειρά του χωρίς να **διακόπτει** τον συνομιλητή, να μπορεί να **χρησιμοποιεί** σωστά **λεκτικά** και **μη λεκτικά** νοήματα και να μπορεί να χρησιμοποιεί σωστά εκφράσεις του προσώπου καθώς και να διατηρεί βλεμματική επαφή με τους άλλους.
- Ακόμα το άτομο θα πρέπει να είναι ικανός να **ερμηνεύει** σωστά τις **λέξεις** (πχ. *πως με το μαχαίρι κόβω και δεν πίνω με αυτό*), να μπορεί να **υποδυθεί φανταστικούς ρόλους** και να **περιγράφει** με **λογική ακολουθία** γεγονότα. Όλα αυτά τα στοιχεία αποτελούν την **πραγματολογική ικανότητα**.

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ - ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

- Σε αντίθεση με την σημασιολογία, η οποία εξετάζει τα νοήματα που είναι συμβατικά ή κωδικοποιημένα σε μια δεδομένη γλώσσα, η πραγματολογία μελετά πώς η **μετάδοση του νοήματος δεν εξαρτάται μόνο από τις δομικές και γλωσσικές γνώσεις** (π.χ. τη γραμματική ή το νοητικό λεξικό) του ομιλητή και του ακροατή, αλλά και από τα συμφραζόμενα ενός εκφωνήματος, τις προϋπάρχουσες γνώσεις των συνομιλητών και του κόσμου, τη συναγόμενη πρόθεση του ομιλητή και άλλους παράγοντες.
- Υπό αυτήν την έννοια, η πραγματολογία εξηγεί **πώς** οι χρήστες μιας γλώσσας **αντιμετωπίζουν** την **αμφισημία** (ή την πολυσημία), αφού το νόημα βασίζεται στον τρόπο, τον χρόνο, τον τόπο κτλ. ενός εκφωνήματος.

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ

- Η σημασιολογία είναι γενικότερος συνδυασμός εννοιών που εκφράζονται με λέξεις. Η σημασιολογική ανάπτυξη είναι μια σταδιακή διαδικασία , η οποία ξεκινάει από βρεφική ηλικία και συνεχίζεται έως και τη σχολική ηλικία.
- Τα νήπια μαθαίνουν την έννοια μίας λέξεις από την αλληλεπίδραση συνήθως που έχουν μέσα από το οικογενειακό περιβάλλον και μαθαίνουν την έννοια μιας λέξεις όπως αυτή μεταβιβάζεται από τους ενήλικες πχ. κάποια παιδιά μπορεί να καταλαβαίνουν το νόημα της λέξης «φίλος», στη πρόταση «η Μαρία είναι φίλη μας», όχι όμως την έννοια αφηρημένης λέξη **φιλία** ‘ *πρέπει να έχεις φιλικές σχέσεις με τους συμμαθητές σου*’.

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ

- Ακόμα , στην ερώτηση **τι είναι αγελάδα** το νήπιο πρέπει να βρει πάνω από 3 χαρακτηριστικά που να σχετίζονται με την αγελάδα όπως ότι είναι **ζώο**, ότι ζει σε **φάρμα** και μας δίνει **γάλα**.
- **Σημασιολογική ανάπτυξη**: Η ανάπτυξη της έννοιας συνήθως ξεκινάει με την ταξινόμηση –κατηγοριοποίηση των αντικειμένων. πχ. «ρούχα», **όλα τα λέμε ρούχα** και μετά σιγά σιγά το παιδί μαθαίνει **συγκεκριμένες έννοιες** όπως *το παντελόνι, τη μπλούζα , το φανελάκι* κ.τ.λ. Η σημασιολογική ανάπτυξη **κατακτάται από τα παιδιά σε σύντομο χρονικό διάστημα και χωρίς ιδιαίτερο πρόβλημα**. Όσο **καλύτερη** είναι η **σημασιολογική ικανότητα** ενός παιδιού τόσο πιο **ικανό** θα είναι μετέπειτα στη **μαθητική** του ζωή, στη **κατανόηση** κειμένων αλλά και στη **γραπτή** έκφραση του λόγου του. Αυτές είναι δύο σημαντικές ικανότητες που είναι απαραίτητες για την **σχολική επιτυχία**.

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ (ΕΙΔΗ)

- Εξελίξεις στη γλωσσική σημασιολογία (γλωσσική σημασιολογία σε ευρεία χρήση)
- Υπάρχουν διάφορα είδη σημασιολογίας, το καθένα με το δικό του επιστημονικό προσανατολισμό και πυρήνα
 1. Σημασιολογία γλωσσολογική
 2. Φιλοσοφική (**αρχή συνθετικότητας**: μια πρόταση μπορεί να γίνει κατανοητή με βάση τα *μέρη* της (δηλ., λέξεις, μορφήματα) και τη *δομή* της (δηλ., σύνταξη, λογική)
 3. Ανθρωπολογική
 4. Λογοτεχνική
 5. Ψυχολογική
- Τα όρια μεταξύ των διαφόρων ειδών σημασιολογίας δεν είναι στεγανά ή αμετάθετα

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ

- Σημασιολογία είναι ο ορισμός της σημασίας
- **Γλωσσική σημασιολογία** = η μελέτη της σημασίας όπως αυτή κωδικοποιείται στο λεξιλόγιο και στη γραμματική των φυσικών γλωσσών
- Τι σημαίνει όμως σημασία; Τι σημαίνει κωδικοποιείται;

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ: ΟΡΙΣΜΟΣ – ΟΡΟΛΟΓΙΑ

- Σημασιολογία (REISIG): κλάδος επιστήμης να εξετάσει τις σημασίες των λέξεων
- Ο γάλλος σημασιολόγος Breal χρησιμοποίησε τον όρο *semantique* (σημαντική) για το ίδιο αντικείμενο
- Προτιμότερος ο όρος σημασιολογία και σημασιολογικός
- Η σημασιολογία είναι:
 1. Ο κλάδος της γλωσσικής επιστήμης που εξετάζει τη **σημασιολογική δομή της/μιας γλώσσας** (ποια η σημασία των λέξεων και των προτάσεων)
 2. Ο τομέας της **γραμματικής** που παράλληλα με τη μορφοσύνταξη, τη φωνητική και τη φωνολογία, αφενός **αναλύει** τη σημασιολογική δομή των προτάσεων (ερμηνευτική σημασιολογία) ή **παράγει** (γενετική σημασιολογία) εξ ολοκλήρου προτάσεις βάσει αρχικών καθολικών σημασιολογικών σχημάτων

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ

- Ο κλάδος που μελετά το νόημα, τη σημασία των λέξεων και των προτάσεων.
- Στόχος της σημασιολογίας είναι να αποτυπώσει τη γνώση που έχει ο ομιλητής για τη σημασιολογική δομή της γλώσσας

ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ

- **Saussure:** Σημασία = η έννοια. Μειονέκτημα είναι ότι η έννοια υπόκειται σε μεγάλη κατ' άτομα διαφοροποίηση, πράγμα που δεν μπορεί να ισχύει για τη σημασία των λέξεων.
- **ULLMAN:** Σημασία = αμοιβαία σχέση ονόματος (σημαίνοντος) και έννοιας (σημαινομένου).
- **HJELMSLEV**= σημασία = η συγκεκριμένη μορφή (δομή) που παίρνει το περιεχόμενο (τα γενικότερα νοήματα) σε κάθε γλώσσα.
- **WITTGENSTEIN:** Η σημασία μιας λέξης είναι η χρήση της στη γλώσσα.
- **FIRTH:** Σημασία απόλυτη δεν υπάρχει. Υπάρχει μόνο 'περιβαλλοντική σημασία', σημασία προς ορισμένο φραστικό περιβάλλον (contextual meaning).
- Σημασία η σχέση κάθε λεξιλογικού στοιχείου μέσα σε ένα σύστημα παραδειγματικών και συνταγματικών σημασιολογικών σχέσεων που διέπουν μια γλώσσα.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΙΚΕΣ & ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

- **ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ:** Με απλά λόγια, στην περιγραφή κάθε γλώσσας ένα ζήτημα είναι προσδιοριστεί με ποια άλλα στοιχεία κάθε στοιχείο αυτής της γλώσσας μπορεί να **συνδυαστεί** – ποιες δηλαδή είναι οι συνταγματικές του σχέσεις. Π.χ. Η λέξη *Γιάννης* στο σύνταγμα -στην ακολουθία- *Ο Γιάννης τρέχει* **βρίσκεται σε συνταγματική** σχέση με το **ο** που προηγείται και το *τρέχει* που έπεται
- **ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ:** Και ένα άλλο ζήτημα είναι να προσδιοριστεί, επίσης, από ποια στοιχεία κάθε στοιχείο αυτής της γλώσσας μπορεί να **υποκατασταθεί** – ποιες δηλαδή είναι οι παραδειγματικές του σχέσεις. Π.χ. στην ακολουθία *Ο Γιάννης τρέχει*, *ο Γιάννης* βρίσκεται σε **παραδειγματική** σχέση με οποιαδήποτε άλλη λέξη που θα μπορούσε να την αντικαταστήσει, όπως *ο δάσκαλος*, *η Μαρία*, *το παιδί*

ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑΣ

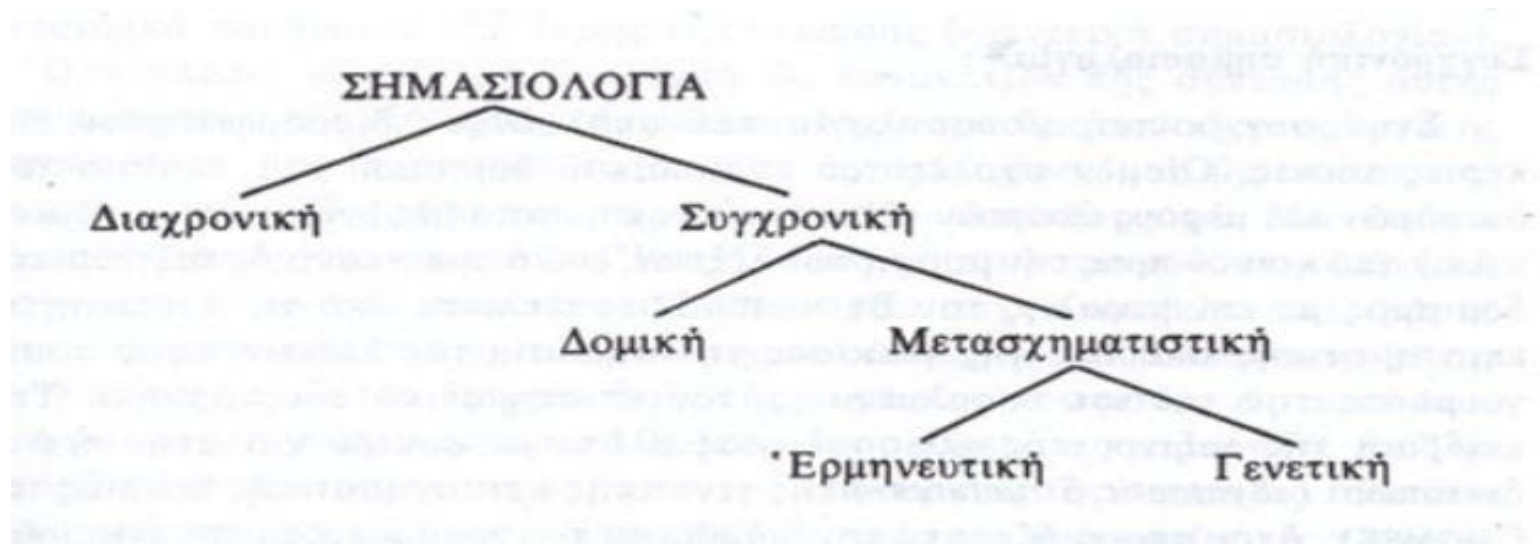
- Η μελέτη της σημασίας αποτέλεσε παλαιότατο μέλημα γλωσσικών σπουδών (παραδοσιακή γραμματική Τροπιστών του Μεσαίωνα)
- Η συστηματική σπουδή της σημασίας είναι πρόσφατη κατάκτηση της γλωσσολογίας
- **Φιλοσοφική γραμματική**: έμφαση στη σχέση των λέξεων με τα αντικείμενα που σημαίνουν (σχέση δήλωσης, σχέση ονομασίας των αντικειμένων)
- Ιστορικο-συγκριτική γλωσσολογία: η μεταβολή της σημασίας των λέξεων και η αναζήτηση των αρχικών (ετυμολογικών) σημασιών
- Διάκριση της σημασιολογίας: Διαχρονική και συγχρονική

ΓΝΩΣΗ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ: Η ΣΗΜΑΣΙΑ

- Η Σημασιολογία εστιάζει το ενδιαφέρον της πρωτίστως στην κυριολεκτική σημασία.
- Επίσης, η Σημασιολογία μελετά το **ρητό νόημα**, δηλαδή τη σημασία όσων εκφέρονται ρητά.
- Ωστόσο, νόημα (ή σημασία) παράγεται και με άλλους τρόπους:
 - ✓ Οι λέξεις συχνότατα χρησιμοποιούνται **μη-κυριολεκτικά** (π.χ. *βρίσκομαι σε αδιέξοδο*).
 - ✓ Οι (συν)ομιλητές συχνότατα δεν εννοούν μόνο, αλλά και **υπονοούν**.

ΣΥΓΧΡΟΝΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ

- Διακρίνεται σε δομική (structural) και σε μετασχηματιστική (transformational).
- Η μετασχηματιστική διακρίνεται σε ερμηνευτική και γενετική

ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ

- Εξετάζει τις μεταβολές των σημασιών των λέξεων

1) **διεύρυνση/επέκταση σημασίας**

- π.χ. *παιδεύω* «ανατρέφω παιδιά» > «διδάσκω παιδιά» > «διδάσκω» (γενικά)/ «εκπαιδεύω» (και ζώα)
- *τράπεζα* «τραπέζι» > «τραπέζι συναλλαγών, πιστωτικό ίδρυμα»

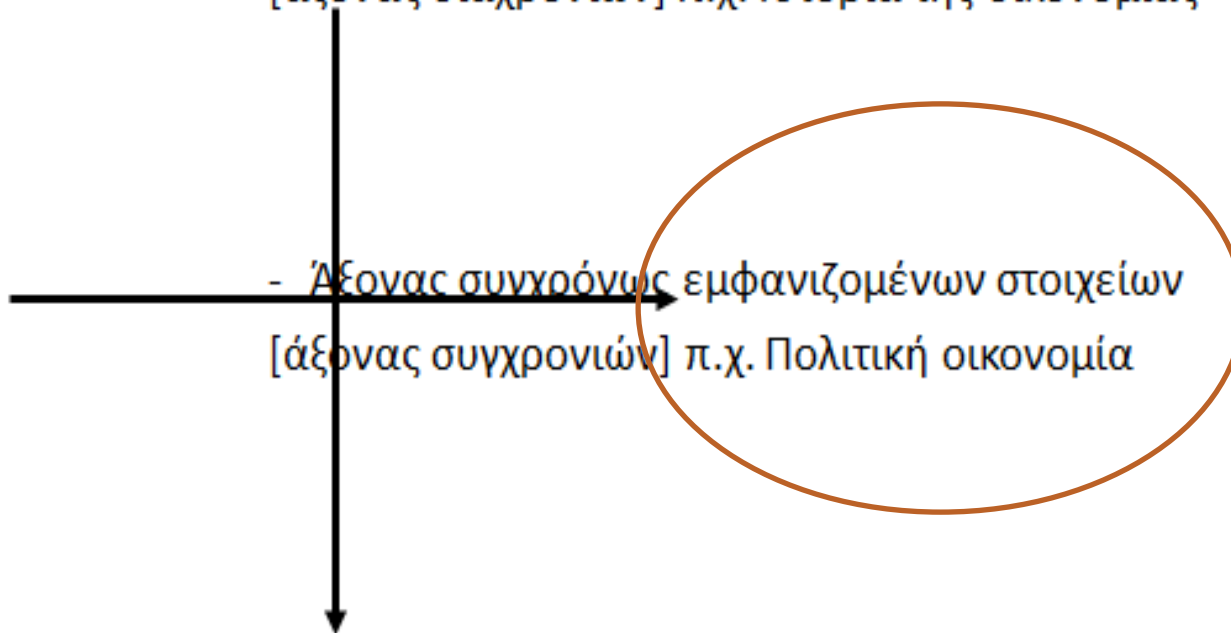
2) **στένωση/περιορισμός** π.χ. *κώπη* «λαβή» > «κουπί»

3) **μεταφορά** εμφανίζεται με διάφορες μορφές:

- ως απλή μεταφορική έννοια, π.χ. *πόδι* (ανθρώπου) > *πόδι* (τραπεζιού)
- ως σχέση περιέχοντος – περιεχομένου, π.χ. *χόρτος* (κήπος) > *χόρτο* (πόα)
- ως μετωνυμία: μια λέξη/φράση χρησιμοποιείται αντί αυτής που λογικά θα έπρεπε να επιλεγεί, επειδή έχει στενή εννοιολογική συγγένεια μαζί της. Μια έννοια δηλαδή εκφράζεται με μια λέξη που κανονικά δηλώνει μια άλλη έννοια, όπως: *Ελλάδα* αντί *Έλληνες*, *τρίτη ηλικία* αντί *ηλικιωμένοι*)
- ως μετασχηματισμός, δηλαδή μεταβολή της σημασίας θετικά ή αρνητικά, π.χ. από το αρχαίο αγγλικό *cwén* «γυναίκα» (*g^wen-) προήλθαν οι λέξεις *quean*, «παλιογυναίκα» και *queen* «βασίλισσα».

ΣΥΓΧΡΟΝΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΟΝΙΑ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ

- Πώς ορίζονται οι δύο έννοιες:
 - Άξονας διαδοχικώς εμφανιζόμενων στοιχείων
[άξονας διαχρονιών] π.χ. Ιστορία της οικονομίας

ΣΥΓΧΡΟΝΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΟΝΙΑ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ

- **Συγχρονική θεώρηση:** κάθε στοιχείο στη σχέση του με άλλα που **συνυπάρχουν** στο ίδιο σύστημα κατά το ίδιο χρονικό διάστημα

Saussure: έτοιμες καταστάσεις/ στατικά

- **Διαχρονική θεώρηση:** προέλευση ενός γλωσσικού **στοιχείου**, **μεταβολές**, χρονικά στάδια από τα οποία πέρασε μέχρι να πάρει την τελική του μορφή

Saussure: χρονική διαδοχή/ εξελικτικά

«Η αντίθεση μεταξύ των δύο θέσεων είναι απόλυτη και δεν επιτρέπει συμβιβασμούς»

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΣΥΓΧΡΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΟΝΙΑΣ ΚΑΤΑ SAUSSURE

○ Διαχρονία

- **α-συστηματική:** οι μεταβολές δεν θίγουν το σύστημα καθ' εαυτό, αλλά ορισμένα σημεία του
- **Συμπτωματική:** οι μεταβολές είναι τυχαίες, δεν αλλοιώνουν ποτέ τη φυσιολογία του συστήματος
- **Μεμονωμένη:** οι μεταβολές αφορούν ορισμένα μόνο μέλη του συστήματος

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΣΥΓΧΡΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΡΟΝΙΑΣ ΚΑΤΑ SAUSSURE

○ Συγχρονία

- **Συστηματική**
- **Σκόπιμη**
- **Στατική**

Σχέσεις μεταξύ στοιχείων που συναπαρτίζουν σύστημα σε ορισμένο χρόνο και εξυπηρετούν σκοπιμότητα, επιτελούν, δηλαδή, ορισμένη λειτουργία

ΣΥΓΧΡΟΝΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ

- **Ευρωπαϊκός δομισμός** (*εξέτασε* τη **σημασία** από κοινού προς τη **μορφή** των λέξεων)
- **Αμερικανικός ταξινομικός δομισμός** (Bloomfield) απέκλεισε από τις δυνατότητες επιστημονικής σπουδής της γλώσσας τη σημασία των λέξεων.
- Στη γενετική – μετασχηματιστική θεωρία του Chomsky απουσιάζει από τη διάρθρωση του γραμματικού μηχανισμού ο σημασιολογικός τομέας (*η σημασία δεν προσφέρει* πολύ στο να αποτελέσει τη βάση μιας γραμματικής περιγραφής)
- **Αργότερα** ο Chomsky εισήγαγε και αυτός τη σημασιολογία ως ερμηνευτικό – δηλ. δευτερεύοντα συμπληρωματικό, όχι καθαρά γενετικό τομέα της γραμματικής του θεωρίας.

ΓΕΝΕΤΙΚΗ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΤΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

- η *επιφανειακή δομή* είναι η εξωτερική μορφή μιας πρότασης. Η **επιφανειακή δομή** μιας πρότασης είναι το τελικό στάδιο της συντακτικής αναπαράστασης μιας πρότασης
- *βαθιά δομή* είναι μια αφηρημένη αναπαράσταση μιας πρότασης. Μια βαθιά δομή είναι ... η υποκείμενη μορφή μιας πρότασης

ΓΕΝΕΤΙΚΗ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΤΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

- Επιφανειακή δομή: εμφάνιση της πρότασης στην ομιλία, οι πραγματικές φράσεις που κατασκευάζουν οι άνθρωποι
- Βαθιά δομή: η περιορισμένη ομάδα κανόνων μιας γλώσσας από τους οποίους προκύπτουν οι πραγματικές φράσεις

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ

- Ίδια βαθιά δομή – διαφορετική επιφανειακή δομή
 - Ο Γιάννης χτύπησε την μπάλα
 - Η μπάλα χτυπήθηκε από τον Γιάννη
- Ίδια επιφανειακή δομή – διαφορετική βαθιά δομή
 - Ο Σταύρος δεν ξέρει πόσο καλό είναι το κρέας
 - Ο Σταύρος δεν ξέρει πόσο καλό κάνει το να τρως κρέας
 - Ο Σταύρος δεν ξέρει πόσο καλό είναι αυτό το κρέας

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

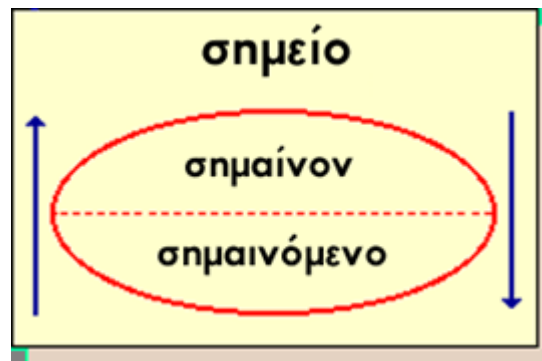
- Η σπουδή της σημασίας είναι στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της γλωσσικής επιστήμης με 2 κύρια γνωρίσματα:
 1. Έναν **πανσημασιολογισμό** στην εξέταση και ερμηνεία γλωσσικών φαινομένων, που συχνά αποβαίνει σε βάρος άλλων ουσιαστικών πλευρών της γλώσσας, μια **παντοδυναμία της σημασίας**, μάλλον ως αντίδραση στην παλιότερη παραμέληση της
 2. Τη **διακλαδική αντιμετώπιση** της υφής και της λειτουργίας της σημασίας (Κειμενολογία, Γλωσσολογική Υφολογία)
- Η έμφαση στις πραγματικές συνθήκες της ομιλίας, στις ενδο και εξω-γλωσσικές προϋποθέσεις, δημιούργησαν την Πραγματολογία
- Κατ' άλλους η Πραγματολογία αντιτάσσεται προς τη σημασιολογία
- Έδωσαν διακρίσεις, όπως μεταξύ της 'σημασίας της πρότασης' και της 'σημασίας του κειμένου'

ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑΣ

- ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΑ
- ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
- ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ
- ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ - ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΑ

- **Σημασιολογία:** η μελέτη της σημασιολογικής δομής της/μιας γλώσσας
- **Σημειολογία:** το γλωσσικό σημείο, το οποίο σύμφωνα με SAUSSURE αποτελείται από το σημαινόμενο (σημασία) και το σημαίνον (μορφή)

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ - ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΑ

- Η **σημασία** είναι ένα από τα **σκέλη του σημείου** (η πιο ουσιώδης πλευρά του)

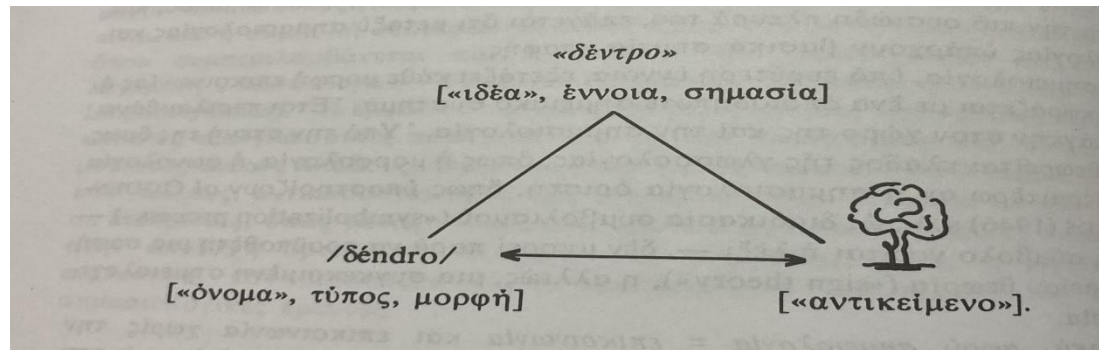

- Μεταξύ σημασιολογίας και σημειολογίας υπάρχουν σημεία επαφής
- Η σημειολογία εξετάζει κάθε μορφή επικοινωνίας, η οποία εκφράζεται με οποιοδήποτε σημειακό σύστημα
- Σημειολογία = **μορφή επικοινωνίας** και επικοινωνία χωρίς σημασία δεν νοείται.

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑΣ – ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

- Η φιλοσοφία ασχολείται άμεσα ή έμμεσα με τη μελέτη της σημασίας, δεδομένου ότι η σημασία συνδέεται με βασικά φιλοσοφικά προβλήματα (η φύση της αλήθειας, η δυνατότητα της αναλύσεως και γνώσεως των όντων, η υπόσταση εννοιών)
- Πώς δόθηκε το ‘όνομα’ στο ‘πράγμα’, είναι για τη γλωσσολογία ψευδοπρόβλημα, είναι όμως ζήτημα που ανάγεται στο χώρο των εικολογιών
- SAUSSURE: πρώτος τόνισε ότι ο γλωσσολόγος ενδιαφέρεται για τη σχέση τύπου (μορφής) και σημασίας. Αντικείμενο είναι δηλαδή η σήμανση (σχέση μορφής και περιεχομένου). Η σχέση σήμανσης είναι καθαρά συμβατική, δεν υπάρχει λόγος (αιτιολογία) που η σημασία (π.χ. δέντρο) πρέπει να έχει τη φωνολογική μορφή déndro Και όχι drodo ή arbor.

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ - ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΑ

- Ο γλωσσολόγος **δεν εξετάζει τη σχέση αντικειμένου και ονόματος** αλλά **τη σχέση σημασίας και μορφής**
- Άλλα κοινά θέματα φιλοσοφίας και σημασιολογίας είναι η σχέση σημασίας και αναφοράς, η δυνατότητα ορισμού της σημασίας, οι τρόποι ανάλυσης της σημασίας

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

- Κοινά σημεία που ενδιαφέρουν την έρευνα των 2 επιστημών:
 1. Η διαδικασία αντιλήψεως της σημασίας. Η διαδικασία αυτή σχετίζεται με το **πρόβλημα της κατάκτησης της γλώσσας**. Νοησιαρχική = ο άνθρωπος έχει κάποιες καταβολές, ορισμένα δομικά σχήματα και γενικές γλωσσικές ικανότητες, τις οποίες και διευρύνει με την εμπειρία, με την επαφή με τον κόσμο των αντικειμένων
 2. Διάκριση **βιωματικής** και **γνωστικής** σημασίας

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

3. Η λειτουργία **της λέξης ως ερεθίσματος** στη διαδικασία κατανόησης της σημασίας. Η λέξη λειτουργεί ως ερέθισμα που ανακαλεί στη μνήμη μας ορισμένη, προηγούμενη σημασιολογική γνώση και έτσι επιτελείται η σημασιολογική ταύτιση.
4. Η σχέση **προθετικότητας** και **σημασίας**. Η έννοια της προθετικότητας είναι βασική για τη σημασία, εφόσον το **περιεχόμενο** της σημασίας των λέξεων **καθορίζεται** σε μεγάλο βαθμό και από την **πρόθεση** του ομιλητή (π.χ. ως 'θρησκεία' ορίζεται από τους πιστούς η πίστη στο Θεό, ή στο Χριστό ή στο Βούδα).

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

- Η γλώσσα σε όλα τα επίπεδα βρίσκεται σε άμεση εξάρτηση από τους διάφορους κοινωνικούς, οικονομικούς και οικονομικο-πολιτικούς παράγοντες. Η κοινωνιολογία μελετά τις διαφοροποιήσεις που συμβαίνουν στη γλώσσα από την κοινωνική της εξάρτηση
- Για την ορθή εκτίμηση της επικοινωνιακής λειτουργίας είναι ανάγκη να λαμβάνονται υπόψη οι παράγοντες: *‘ποιος μιλάει’, ‘σε ποιον μιλάει’, ‘σε ποιον χρόνο μιλάει’, ‘σε ποια γλώσσα’*.
- Υπάρχουν στη γλώσσα διάφοροι ρόλοι
- Υπάρχουν διάφορες μορφές ανάλογα του επιπέδου επικοινωνίας (*άλλη μορφή η γλώσσα πατέρα και γιου, άλλη ο υφιστάμενος προς τον προϊστάμενο, ο νεότερος στον ηλικιωμένο*).

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

- Οι ομιλητές αναλαμβάνουν διάφορους ρόλους
- Αυτή η **εναλλαγή** των **ρόλων** έχει **επιπτώσεις** στη **χρήση** και στη **σημασία** των λέξεων, τη **σημασιολογική βαρύτητα** και τις **σημασιολογικές της αποχρώσεις**.
- Αυτές οι διαφοροποιήσεις **δεν λήφθηκαν υπόψη** από CHOMSKY (μετασχηματιστική θεωρία) που **αναφέρεται πάντα στον ιδανικό ομιλητή** που δεν υπάρχει στην πραγματικότητα

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

- Η κοινωνιογλωσσολογία εξετάζει τον **ταξικό** ή μη **χαρακτήρα** της γλώσσας.
- Η γλώσσα γενικά θεωρείται αταξική (η βασική της δομή δεν υφίσταται διαφοροποιήσεις ούτως ώστε να μιλάμε για να μιλάμε για γλώσσα πλουσίων, αστών ή μικροαστών).
- Υπάρχουν **διαφοροποιήσεις** στο σημασιολογικό επίπεδο, αναλόγως των κοινωνικών ομάδων (οικογένειας, γειτονιάς, επαγγελματικής ή πολιτικής τάξης)
- Υπό την έννοια αυτή μπορεί κανείς να μιλά για κοινωνικές διαλέκτους αλλά όχι για ταξική εξάρτηση της γλώσσας (γλώσσα κουμμουνισμού, γλώσσα καπιταλισμού)

ΧΩΡΟΣ ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

- **Lyons:** σημασιολογία = η σπουδή της σημασίας εν γένει, Γλωσσολογική σημασιολογία = **η σπουδή όλων των διαφόρων ειδών σημασίας** που είναι συστηματικά ενταγμένα στις φυσικές γλώσσες. Περιλαμβάνει δηλαδή ό,τι πολλοί άλλοι γλωσσολόγοι κατατάσσουν στην πραγματολογία
- Επιμένει στη διάκριση της 'σημασίας της προτάσεως' και της 'σημασίας του κειμένου' που είναι η διαχωριστική γραμμή μεταξύ σημασιολογίας και πραγματολογίας
- Διακρίνει τη σημασία από τη χρήση όπως και τη **γλωσσική ικανότητα** (competence) από τη **γλωσσική εφαρμογή** (performance)

ΧΩΡΟΣ ΣΗΜΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

- Κύριο μέλημα της σημασιολογίας σήμερα είναι πώς θα εντάξει συστηματικά μέσα στον ευρύτερο κλάδο της γλωσσικής σημασιολογίας το λογικό περιεχόμενο (νόημα) της πρότασης, που αποτελεί το επίκεντρο της προτασιακής σημασίας

ΣΗΜΑΣΙΑ

- Σημασιολογία είναι η μελέτη της σημασία.
- Τι σημαίνει σημασία στα παρακάτω συμφραζόμενα;

(1) *Mary means well.*
Η Μαίρη έχει καλές προθέσεις.

υπονοεί ότι η Μαρία είναι καλοπροαίρετη, ότι δεν έχει κακές προθέσεις. Όμως αυτή η υπονόηση των προθέσεων δε θα είναι δυνατή σε ένα εκφώνημα σαν το ακόλουθο:

(2) *That red flag means danger.*
Εκείνη η κόκκινη σημαία σημαίνει κίνδυνο.

Αν εκφωνήσουμε τη (2), δεν υπονοούμε ότι η σημαία προτίθεται να θέσει κάποιον σε κίνδυνο. Λέμε ότι χρησιμοποιείται, σύμφωνα με μία προκαθορισμένη σύμβαση, για να επισημάνει έναν κίνδυνο στο γειτονικό περιβάλλον, π.χ. μια βαθιά ρωγμή σε μια χιονισμένη βουνοπλαγιά ή την επικείμενη έκρηξη σ' ένα κοντινό λατομείο. Παρόμοια με τη χρήση του παραδείγματος (2), από μια άποψη τουλάχιστον, είναι η χρήση του ρήματος «mean» στο (3):

(3) *Smoke means fire.*
Ο καπνός σημαίνει φωτιά.

Στα παραδείγματα (2) και (3) ένα πράγμα θεωρείται σημείο ενός άλλου: από την παρουσία του σημείου, της κόκκινης σημαίας ή του καπνού, οποιοσδήποτε με την προαπαιτούμενη γνώση μπορεί να συναγάγει αυτό που σηματοδοτείται, τον κίνδυνο ή τη φωτιά, ανάλογα με την περίπτωση.

ΣΗΜΑΣΙΑ

- Δεν υπάρχει σύμπτωση ως προς την έννοια της σημασίας (δεκαέξι δυνατοί ορισμοί)
- Σημασία είναι:
 1. Η **εσωτερική ιδιότητα των αντικειμένων** (φιλοσοφικός ορισμός, π.χ. ωραίο = *ό,τι έχει απλώς την ιδιότητα του ωραίου*). Ταυτολογικός ορισμός
 2. Η μοναδική, μη περαιτέρω αναλύσιμη σχέση προς τα άλλα πράγματα (φιλοσοφικός ορισμός, π.χ ωραίο = *ό,τι έχει συγκεκριμένη μορφή, τη μορφή του ωραίου*). Ο ορισμός θα μπορούσε να ισχύσει για τα μορφήματα. Αλλά και σε αυτά η σημασία μπορεί να αναλυθεί σε περαιτέρω σημασιολογικά χαρακτηριστικά

ΣΗΜΑΣΙΑ

- Σημασία είναι:

3. **Οι λέξεις που συνάπτονται προς μια ορισμένη σημασία στο λεξικό** (φιλοσοφικός ορισμός, ωραίο = *η μίμηση της τελειότητας της φύσης*).
Υποκειμενική θεώρηση, ανταποκρίνεται με τη θέση του λεξικογράφου με τον κόσμο των αντικειμένων.
4. **Τα υποδηλούμενα ή υπονοούμενα** (φιλοσοφικός ορισμός, ωραίο = *ό,τι προκύπτει από την αξιοποίηση ενός μέσου, χρησιμοποιείται έτσι για να δίνει ωραίο αποτέλεσμα*)
5. **Η ουσία**, δηλαδή το ίδιο το δηλούμενο αντικείμενο (φιλοσοφικός ορισμός, ωραίο = *η ιδέα του ωραίου, το έργο μιας μεγαλοφυΐας*). Ατελής ορισμός
6. **Ενέργεια προβαλλόμενη στο αντικείμενο**, δηλαδή η στάση μας απέναντι στον κόσμο των αντικειμένων (ωραίο = *ό,τι αποκαλύπτει την αλήθεια, το ιδεώδες....*)

ΣΗΜΑΣΙΑ

- Σημασία είναι:

7. **Το σκόπιομα προβαλλόμενο περιεχόμενο**, αυτό που επιθυμούμε εμείς να εκλάβουν οι άλλοι ως σημασία (ωραίο = η *πραγματικότητα, η εσωτερική αλήθεια*). Ψυχολογική θεώρηση της σημασίας
8. **Η ένταξη της λέξης σε ένα ορισμένο σύστημα** (ωραίο = *ό,τι οδηγεί σε επιθυμητά κοινωνικά αποτελέσματα*)
9. **Οι πρακτικές συνέπειες** που έχει στη μελλοντική μας πείρα το περιεχόμενο μιας λέξης (ωραίο = *ό,τι αποτελεί ορισμένη έκφραση για κάτι, το οποίο στο μέλλον ή θα διαψευσθεί ή θα επαληθευτεί*).
10. **Οι θεωρητικές συνέπειες** που ενέχονται σε μια απόφαση (ωραίο = *ό,τι κάνει τον άνθρωπο καλύτερο, ό,τι τον ενισχύει ηθικά*)
11. **Τα προκαλούμενα συναισθήματα** και αντιδράσεις. Ψυχολογικός ορισμός. (ωραίο= *ό,τι διεγείρει τα συναισθήματά μας*). Ο ορισμός αυτός θυμίζει τη βιωματική σημασία αλλά αγνοεί τη γνωστική και είναι μονομερής.

ΣΗΜΑΣΙΑ

- Σημασία είναι:

12. ό,τι **συνδέεται πραγματικά και με ορισμένη σχέση** προς ένα σημείο. Σχέση αιτίου – αιτιατού. (π.χ. ωραίο = *ό,τι παρέχει ορισμένο συναίσθημα, ευχάριστο ή δυσάρεστο*).
13. Τα **μνημονικά αποτελέσματα του ερεθίσματος**, η επέκταση της εφαρμογής των μνημονικών αποτελεσμάτων, ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύεται ένα σημείο. (π.χ. ωραίο = *ότι ανακαλεί ένα αντίστοιχο συναίσθημα*).
14. Εκείνο στο οποίο νομίζει ότι αναφέρεται αυτός που χρησιμοποιεί ορισμένο σύμβολο, υποτιθέμενο σημείο αναφοράς.
15. **Αυτό στο οποίο αναφέρεται ο δέκτης ενός συμβόλου** (α), αυτό στο οποίο νομίζει ότι αναφέρεται ο δέκτης ενός συμβόλου (β), αυτό στο οποίο νομίζει ο δέκτης ότι αναφέρεται ο χρήστης ενός συμβόλου (γ). α= πραγματικό σημείο αναφοράς, β = υποκειμενικό, γ = υποθετικό

ΣΗΜΑΣΙΑ

Τελικά:

- Οι λέξεις είναι **σύμβολα** που χρησιμοποιούμε για τα πράγματα
- Οι λέξεις βρίσκονται σε σχέση αναφοράς με τα πράγματα και αυτή ακριβώς της σχέση ερμηνεύει η σημασία
- Στην επικοινωνία μας αντικαθιστούμε την πραγματικότητα με σημεία, τα οποία λειτουργούν ως **ερεθίσματα** που ανακαλούν στη μνήμη του ακροατή ένα αντίστοιχο 'έγγραμμα' (engram), την εικόνα που έχει μορφώσει για ένα ορισμένο αντικείμενο από προηγούμενες εντυπώσεις. Έτσι επιτυγχάνεται η ταύτιση ενός σημείου με ένα ανάλογο αντικείμενο.

ΟΡΙΣΜΟΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ

- Ορισμός που θα διαφωνούσαν λιγότερο οι γλωσσολόγοι:

Σημασία είναι το σύνολο των παραδειγματικών και συνταγματικών σημασιολογικών σχέσεων που χαρακτηρίζουν μια λέξη.

Με άλλα λόγια είναι η θέση μιας **λέξης** στο **σημασιολογικό** σύστημα της γλώσσας και οι **σχέσεις** που **αναπτύσσει** όταν χρησιμοποιείται στις συγκεκριμένες **προτάσεις** της ίδιας γλώσσας.

ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΤΥΠΟΙ

- Διάκριση μεταξύ σημασίας και τύπου/μορφής. Η σχέση αυτών των οντοτήτων δεν είναι σχέση 1 προς 1.
- ένας τύπος μπορεί να δηλώσει περισσότερες από μία σημασίες (πολυσημία – ομωνυμία) και αντίστροφα, μια σημασία μπορεί να δηλώνεται με περισσότερους από έναν τύπους.

Π.χ. **ΠΟΛΥΣΗΜΙΑ**: **γλώσσα**: το φωνητήριο όργανο
| | ψάρι | | του παπουτσιού

ΟΜΩΝΥΜΙΑ: **πλάνη**: λάθος | | **πλάνη**:
εργαλείο

ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΤΥΠΟΙ

- **Συνωνυμία** συνιστούν περιπτώσεις παράλληλων τύπων που συμπίπτουν περισσότερο ή λιγότερο σημασιολογικά (*κόκορας* και *πετεινός*)
- Ομοίως μια σημασία ‘μικρός’ ή ‘αγαπητός’ δηλώνεται με μια σειρά τύπων – λέξεων (τσαντάκι τσαντούλα, τσαντίτσα | | γεφυράκι, γεφυρούλα, γεφυρίτσα)

ΣΗΜΑΣΙΑ ΠΡΟΤΑΣΗΣ - ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

- Καθοριστική η διάκριση **σημασίας προτάσεως** και **σημασίας κειμένου**
- **Μετατόπιση** του ενδιαφέροντος από την **πρόταση** στα υπερ-προτασιακά (ορθότερα δια-προτασιακά) στο **κείμενο** (προφορικό ή γραπτό). Νέοι προβληματισμοί, νέες ανάγκες και στόχοι της γλωσσολογικής έρευνας
- Αυτή η διάκριση η αιτία ίδρυσης νέων επιστημονικών τομέων (*ανάλυση ομιλίας, Κειμενολογίας, Πραγματολογίας, Υφολογίας*). Τις επιστημονικές αυτές περιοχές τις συνδέει το κοινό ενδιαφέρον για το κείμενο, τις διαφοροποιεί η μεθοδολογία.
- Βασική διάκριση των 2 εννοιών:
 1. Η σημασία της πρότασης δεν εξαρτάται από τα συμφραζόμενα του κειμένου, αντίθετα προς τη σημασία του κειμένου
 2. Η σημασία κειμένου αποτελεί τη χαρακτηριστική χρήση ορισμένης κατηγορίας σημασιών πρότασης (π.χ. προτάσεων κρίσεως, ερωτηματικών προτάσεων). Η σημασία του κειμένου είναι η συγκεκριμένη εφαρμογή σε συνάρτηση με τα εκάστοτε συμφραζόμενα ενός τύπου της πρότασης

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ

- Από το πλήθος θεωριών για τη σημασία ξεχωρίζουν οι παρακάτω:
 1. Η αναφορική θεωρία
 2. Η ιδεοκρατική ή νοησιαρχική
 3. Η συμπεριφοριστική
 4. Η σημασία ως προς τη χρήση
 5. Η επαληθευτική και
 6. Η θεωρία των συνθηκών αληθείας.

ΔΙΑΦΟΡΑ ΕΙΔΗ ΣΗΜΑΣΙΑΣ

- **Αναφορική** /περιγραφική/γνωστική:
αποδίδει την εξωγλωσσική πραγματικότητα με «ουδέτερο» τρόπο. Συνδέεται με την αναφορική λειτουργία της γλώσσας (βλ. λειτουργίες της γλώσσας, σύμφωνα με τον R. Jakobson).

ΔΙΑΦΟΡΑ ΕΙΔΗ ΣΗΜΑΣΙΑΣ

- **Εκφραστική/βιωματική/ συναισθηματική:**
σχετίζεται με την προσωπικότητα του κάθε ομιλητή, ή ομιλητών ευρύτερης ομάδας (ναυτικός, ζωγράφος ...),

Λ.χ. η λέξη *θάλασσα*

Λέξεις όπως *φιλότιμο, ντομπροσύνη, ρωμείο*

Μετάφραση ;;

Συνδέεται με την εκφραστική λειτουργία.

Πβ. στα αγγλικά η λέξη *privacy* στα γαλλικά οι λέξεις *gourmet* ή *complicité*.

ΔΙΑΦΟΡΑ ΕΙΔΗ ΣΗΜΑΣΙΑΣ

- **Κοινωνική σημασία:** σχετίζεται με την κοινωνική ομάδα που χρησιμοποιεί μια συγκεκριμένη λέξη.

Π.χ. - φοιτητές, φοιτηταί, πρωτοετάκια

- 7η τέχνη, κινηματογράφος, σινεμά,
σινεμαδάκι,

- Κρασί, οίνος.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ

- Τα βασικά είδη σημασίας τα οποία δέχονται οι σημασιολόγοι είναι:
 1. Η λεξική
 2. Η προτασιακή και
 3. Η κειμενική
- Η διάκριση σημασίας της πρότασης **και σημασίας του κειμένου** είναι μια ιδιόζουσα σημασιολογική διάκριση. Τα όρια βέβαια είναι δυσδιάκριτα. Υπάρχει η προτασιακή, η υπερπροτασιακή και η διαπροτασιακή σημασία. Από πολλούς γλωσσολόγους η **κειμενική δεν είναι παρά μια επιπλέον κλιμάκωση και προϊόν της σημασίας της πρότασης**.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ

- Οι παραδειγματικές σχέσεις της λεξικής σημασίας είναι σχέσεις συνωνυμίας, υπωνυμίας και αντωνυμίας.
- Αντίθετα οι συνταγματικές σχέσεις της λεξικής σημασίας είναι **πληροφορίες μορφοσυντακτικής μορφής** που καθορίζουν το περιβάλλον της λέξης μέσα στην πρόταση.
- Το ίδιο συμβαίνει και για την προτασιακή σημασία. Οι παραδειγματικές σχέσεις είναι τα δυνατά δομικά σχήματα της πρότασης με σημασία που καθορίζεται από τη γραμματική δομή τους. Η προτασιακή σημασία απορρέει από το λογικό νόημα των συστατικών της πρότασης ανεξάρτητα από τα συμφραζόμενα
- Οι συνταγματικές σχέσεις της πρότασης είναι οι σχέσεις της συγκεκριμένης πρότασης με άλλες προτάσεις, με το γλωσσικό περιβάλλον της πρότασης αλλά και με το εξωγλωσσικό.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ ΜΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ

- Ουσιώδης η διάκριση περιγραφικής και μη περιγραφικής σημασίας.
- Πρόκειται για την παλιά διάκριση γνωστικής και βιωματικής σημασίας
- Περιγραφική σημασία θεωρείται **η κεντρική σημασία**, η βασική πληροφορία της λέξεως ή της προτάσεως, που περιγράφει διαπιστωμένες καταστάσεις δηλώνοντας το λογικό νόημα της πρότασης βάσει συνθηκών αληθείας.
- Η μη περιγραφική σημασία δεν περιγράφει γεγονότα αλλά εκφράζει **συναισθήματα, βιώματα, ατομικές καταστάσεις**, προσωπικές **θέσεις** και **εκτιμήσεις**. Αποτελεί τον χρωματισμό της πληροφορίας, δηλώνει το εξωλογικό νόημα και δεν υπόκειται στις συνθήκες αληθείας.

ΣΗΜΑΣΙΑΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ/ ΣΗΜΑΣΙΑΚΕΣ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ

- Οι σημασιακές ιδιότητες είναι ένας **τρόπος** να **αναλύσουμε** τη **σημασία** των λέξεων.
- Στόχος: να βρεθεί ένα σύνολο σημασιακών ιδιοτήτων αναγκαίων και επαρκών (necessary and sufficient) για την περιγραφή της σημασίας όλων των λέξεων (περιεχομένου) σε όλες τις γλώσσες

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ

- Hjelmslev: Στοιχεία σημασίας ή σημασιολογικά χαρακτηριστικά
 - ΑΝΔΡΑΣ: άνθρωπος, ενήλικος, **αρσενικό**
 - ΓΥΝΑΙΚΑ: άνθρωπος, ενήλικος, **θηλυκό**
 - ΚΟΡΙΤΣΙ: άνθρωπος, **μη ενήλικος**, **θηλυκό**
 - ΑΓΟΡΙ: άνθρωπος, **μη ενήλικος**, **αρσενικό**
- Η ανάλυση όμως του Hjelmslev δεν αφορά καθολικές έννοιες, αλλά το λεξιλόγιο κάθε γλώσσας ως ξεχωριστού συστήματος.

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΕΔΙΑ

Το λεξιλόγιο μιας γλώσσας οργανώνεται σε ομάδες με συναφείς σημασίες:

π.χ. οι όροι που δηλώνουν:

Συγγένεια:

Χρώματα:....

Έπιπλα:.....

Εργαλεία:....

Ζώα:...

κλπ.

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΕΔΙΑ

Η ιδέα αυτή έχει εφαρμοστεί

- στην εκμάθηση ξένων γλωσσών, στη διδασκαλία του λεξιλογίου και

- στα εννοιολογικά λεξικά, τους "θησαυρούς", όπως π.χ. το *Αντιλεξικόν του Θεολόγου Βοσταντζόγλου*.

ΑΝΤΙΛΕΞΙΚΟΝ

᾽Η

ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

**ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗ
ΜΕ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΟ
ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ**

ΥΠΟ
ΘΕΟΔΩΣΤΑΝΤΖΟΓΛΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ
1998

ΣΗΜΑΣΙΑΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ/ ΣΗΜΑΣΙΑΚΕΣ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ

- Αναπαριστούμε τις σημασιακές ιδιότητες χρησιμοποιώντας σημασιακά χαρακτηριστικά, δηλώνοντας την παρουσία/απουσία τους με τα **σύμβολα + και –** αντίστοιχα.
- Ο τρόπος αυτός απεικόνισης απηχεί την επιρροή της φωνολογικής ανάλυσης των φθόγγων σε φωνητικά χαρακτηριστικά.
- [p]: +άηχο, +χειλικό, +κλειστό
- [b]: -άηχο, +χειλικό, +κλειστό

ΣΗΜΑΣΙΑΚΕΣ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ

- Ας δούμε παρακάτω μερικές σημασιακές ιδιότητες ρημάτων:
 1. [Κίνηση]: φέρνω, πέφτω, περπατώ, τρέχω...
 2. [Επαφή]: χτυπώ, φιλώ, αγγίζω...
 3. [Δημιουργία]: κατασκευάζω, φαντάζομαι, φτιάχνω...
 4. [Αίσθηση]: βλέπω, ακούω, νιώθω, κρυώνω...

ΛΕΞΗΜΑ

Λέξημα: το σύνολο των μορφών μιας λέξης:

*Γράφω, γράφεις, γράφουμε, έχω γράψει,
έγραψες, κτλ →*

ΓΡΑΦΩ : λέξημα

Ανάλυση σε σημασιολογικά χαρακτηριστικά των
λεξημάτων:

ΠΑΤΕΡΑΣ

ΜΗΤΕΡΑ

ΚΟΡΗ

ΘΕΙΑ

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ

	ΠΑΤΕΡΑΣ	ΜΗΤΕΡΑ	ΠΑΙΔΙ
• Έμψυχο	+	+	+
• Ανθρώπινο	+	+	+
• Αρσενικό	+	-	+ -
• Ενήλικος	+	+	-
• Συγγένεια	+	+	+
• Ανιούσα συγγένεια	+	+	-

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ - ΦΩΝΗΜΑΤΑ

τα **σημασιολογικά χαρακτηριστικά** είναι οι ελάχιστες μονάδες που συνθέτουν τα σημαινόμενα σε κάθε γλώσσα, όπως
τα **φωνήματα** είναι οι ελάχιστες μονάδες που συνθέτουν τα σημαίνοντα.

ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΛΕΞΕΩΝ: ΛΕΞΗΜΑΤΑ

- Διάκριση τύπων (forms) και εκφράσεων (expressions) είναι η διάκριση τύπων και σημασιών
- Τα συστατικά μιας πρότασης δεν συμπίπτουν από πλευράς τύπων και σημασιών
Π.χ. ήρθε στο Πανεπιστήμιο με τα πόδια πριν από τις 9
- Απαρτίζεται από 10 τύπους ή και λιγότερους, 9. Μπορούν οι τύποι του οριστικού άρθρου το, (στο), να θεωρηθούν ως token του ίδιου τύπου
- Η ίδια πρόταση αποτελείται από λιγότερες εκφράσεις ή σημασίες
- Ομοίως το 'πριν από' είναι ένα σημασιολογικό στοιχείο που δείχνει χρονική προτεραιότητα και μπορεί να αντικατασταθεί από τον τύπο 'προ'

ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΛΕΞΕΩΝ: ΛΕΞΗΜΑΤΑ

*ήρθε στο Πανεπιστήμιο με τα πόδια
πριν από τις 9*

- Η πρόταση περιλαμβάνει **απλά λεξήματα μονολεκτικού τύπου** (*ήλθε, πανεπιστήμιο, τις, εννέα*) και **περιφραστικού τύπου** (*με τα πόδια, πριν από*).
- Ο τύπος στο αποτελεί έναν σύνθετο τύπο από δύο λεξήματα < σε + το
- Περιλαμβάνει και **σύνθετα λεξήματα** (όσα παράγοντα με συντακτικούς κανόνες). Αυτά συμπίπτουν με ό,τι ονομάζουμε **φράση**. Σύνθετα λεξήματα είναι: *‘στο πανεπιστήμιο’, ‘πριν από εννέα’, ‘ήλθε στο πανεπιστήμιο’*
- Κάθε συνδυασμός που υπερβαίνει σημασιολογικά τα όρια του λεξήματος, αποτελεί **σύνθετο λέξιμα**.
- Λέξιμα είναι το γλωσσικό στοιχείο, μονολεκτικό ή περιφραστικό, που είναι **φορέας μιας αυτοτελούς ή ελάχιστης σημασίας**.

ΣΗΜΑΣΙΕΣ ΛΕΞΕΩΝ: ΛΕΞΗΜΑΤΑ

○ Προβλήματα:

1. Συντάγματα της μορφής: *έχει δίκιο, έχω άδικο, έχουμε φασαρίες* είναι σωστό να λογίζονται ως σύνθετα λεξήματα
 2. Η λεγόμενη **παραγωγή** λέξεων οδηγεί σε **σύνθετα** λεξήματα (δίκαιος – δικαιολογία - δικαιοσύνη);
- Τα προϊόντα της παραγωγής λέξεων **δεν μπορούν να θεωρηθούν σύνθετα λεξήματα**, γιατί αν κριτήριο του λεξήματος είναι η σημασία και όχι ο τύπος, τότε η αφηρημένη σημασία ‘καλοσύνη’ **δεν είναι σύνθετη** έναντι της σημασίας ‘καλός’ που εκλαμβάνεται ως απλή
- Ούτε το επίρρημα *γρήγορα* μπορεί να θεωρηθεί σύνθετο λέξημα, συγκρινόμενο προς το επίθετο *γρήγορος*. Η διαφορά τους είναι **διαφορά λειτουργίας** (γραμματικής σημασίας: επίρρημα – επίθετο) **παρά λεξικής**

ΠΛΗΡΕΙΣ ΚΑΙ ΚΕΝΟΙ ΛΕΞΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ

- Διάκριση σε **πλήρεις** και **κενούς** λεξικούς τύπους
- **Πλήρεις** είναι οι φορείς της συνήθους λεξικής σημασίας, ενώ λέξεις όπως το *και*, *να*, θεωρούνται **κενές** σημασίες, και είναι **φορείς διαφόρων λειτουργιών ή γραμματικών σημασιών**
- Οι **Πλήρεις** είναι λεξήματα με **λεξική** και **γραμματική** σημασία, και οι κενοί είναι **λεξήματα** με **γραμματική** σημασία

Π.χ. *σπίτι*, *σπίτια* είναι δύο τύποι του ίδιου λεξήματος, με την ίδια λεξική σημασία (κατοικία), με κοινές γραμματικές κατηγορίες (άψυχο, ουδέτερο, ονομαστική ή αιτιατική πτώση) και διαφορετικοί ως προς τη σημασία του αριθμού

- Πλήρεις και κενοί τύποι **δεν διαφέρουν ως προς την παρουσία / απουσίας σημασίας**, γιατί και οι 2 έχουν σημασία. **Διαφέρουν ως προς το είδος της σημασίας** (λεξικής: γραμματικής) .

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

- Οι λέξεις σχετίζονται μεταξύ τους με διάφορους τρόπους:
 1. **Ομώνυμα.** Διαφορετικές λέξεις που προφέρονται με τον ίδιο τρόπο (αλλά μπορεί να μην έχουν την ίδια ορθογραφία). Αποτέλεσμα: (λεξική) αμφισημία.
 2. **Πολύσημα/ομόγραφα.** Μία λέξη με πολλαπλές σημασίες (*ουρά*)
 3. **Ετερόνυμα/Παρόνυμα.** Λέξεις που έχουν την ίδια ορθογραφία, αλλά προφέρονται διαφορετικά και έχουν διαφορετική σημασία (*νόμος – νομός, ώμος, ωμός*).

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

- **Συνώνυμα.** Λέξεις που προφέρονται διαφορετικά αλλά έχουν την ίδια (ή σχεδόν την ίδια) σημασία.
- **Αντώνυμα.** Λέξεις που έχουν αντίθετη σημασία
 1. **Συμπληρωματικά** (δύο λέξεις [λέξη] στις οποίες η αντίθεση είναι **απόλυτη**, δεν επιδέχεται διαβαθμίσεις) π.χ. *αληθής-ψευδής, παρών-απών, ζωντανός-νεκρός*
 2. **Διαβαθμίσιμα** (δεν εκφράζουν συμπληρωματική – απόλυτη– αντίθεση,) π.χ. *χοντρός-αδύνατος, ψηλός-κοντός ή αγαπώ-μισώ*
 3. **Συσχετιστικά** (εκφράζουν τις δύο όψεις θέασης ενός πράγματος, μία κατάστασης, ενός συμβάντος (π.χ. *παιδί – γονέας, πουλώ – αγοράζω*)

Στην Ελληνική σχηματίζουμε αντώνυμα με προσθήματα όπως τα: *α-, αντί-, δυσ-*

Όλες οι παραπάνω σχέσεις μας δίνουν επιχειρήματα για την ύπαρξη των (κοινών) σημασιακών ιδιοτήτων.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

- **Υπώνυμα** (λέξη που εντάσσεται σημασιολογικά σε μια ευρύτερη έννοια) π.χ. η λέξη γάτα είναι υπώνυμο της λέξης ζώο)
- **Μετώυμα** (μια λέξη/φράση χρησιμοποιείται αντί αυτής που λογικά θα έπρεπε να επιλεγεί) π.χ. *Ελλάδα* αντί *Έλληνες*, *τρίτη ηλικία* αντί *ηλικιωμένοι*

ΜΕΤΩΝΥΜΑ

α. Το περιέχον αντί του περιεχομένου:

- Πεινούσε τόσο πολύ, που έφαγε πέντε *πιάτα*. (πιάτα = μερίδες φαγητού)
- Στο τέλος της παράστασης τον επευφήμησε όλο το *θέατρο*. (το θέατρο = οι θεατές)

β. Η αφηρημένη έννοια αντί της συγκεκριμένης:

- Η *Αθήνα* προετοιμάζεται για τη σύνοδο των υπουργών οικονομικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (Η Αθήνα = Η ελληνική κυβέρνηση)
- Ο *νόμος* τον αντιμετώπισε με επιείκεια λόγω του προτέρου εντίμου βίου του. (Ο νόμος = οι δικαστές, οι εκπρόσωποι του νόμου)

γ. Ο δημιουργός ή εφευρέτης αντί της δημιουργίας ή εφεύρεσης:

- Όλη μέρα χθες δεν βγήκε, γιατί διάβαζε *Παπαδιαμάντη*. (Παπαδιαμάντη = τα έργα του Παπαδιαμάντη)
- Η αστυνομία μετά από έρευνα στο κρησφύγετο των κακοποιών κατέσχεσε τρία *καλάσνικοφ*. (καλάσνικοφ = το όπλο από το όνομά του εφευρέτη του)

ΟΜΩΝΥΜΙΑ - ΠΟΛΥΣΗΜΙΑ

- **Ομωνυμία** = δύο ή περισσότεροι τύποι διαφορετικής **ετυμολογικής** προέλευσης και σημασίας, που **συμπίπτουν** μόνο μορφικά (π.χ. **πλάνη**: λάθος και **πλάνη**: εργαλείο)
- Είναι και **απολύτως ομώνυμα** σε σχέση με τα: *λύπη* / *λείπει* / *λίπη* = μερικώς ομώνυμα
- **Πολυσημία**: 2 ή περισσότεροι τύποι που **συμπίπτουν μορφικά** σε έναν, τύποι που δηλώνουν διαφορετικές μεταξύ τους σημασίες και είναι **ετυμολογικώς συγγενείς** και **σημασιολογικώς περισσότερο ή λιγότερο συγγενείς**.

Π.χ. **γλώσσα** (ανατομικό όργανο) | | **γλώσσα** (κάθε φυσική ή τεχνική γλώσσα επικοινωνίας) | | **γλώσσα** (είδος ψαριού) | | **γλώσσα** (μέρος του παπουτσιού). Ο όρος 'γλώσσα' δηλώνει περισσότερες από μία ετυμολογικώς συγγενείς και σημασιολογικώς συναφείς σημασίες

ΣΥΝΩΝΥΜΙΑ - ΟΜΩΝΥΜΙΑ

- *Κόκορας + πετεινός* | | *άγαμος + γεροντοπαλικάρο* = συνώνυμες
- Απόλυτη και μερική συνωνυμία
- Απόλυτη είναι η συνωνυμία που είναι συγχρόνως και:
 1. **Πλήρης** (επόμενη διαφάνεια)
 2. **Ολική** (επόμενη διαφάνεια) και
 3. **Τέλεια** (επόμενη διαφάνεια)
- Η έλλειψη έστω και μιας από τις τρεις αυτές πλευρές την καθιστά μερική.
- Υπάρχει και η οινεί συνωνυμία / σχεδόν συνωνυμία: δεν πληροί την ταυτότητα (όχι απλή ομοιότητα) της σημασίας των συνωνύμων.

ΣΥΝΩΝΥΜΙΑ

- **Πλήρης συνωνυμία:** η ταυτότητα σημασίας αφορά σε όλες τις σημασίες δύο ή περισσότερων λέξεων
- **Ολική:** σε όλα τα περιβάλλοντα
- **Τέλεια:** σε όλες τις διαστάσεις

Π.χ. *Χοντρός – παχύς* (συνώνυμες αλλά όχι πλήρης συνωνυμία: λέμε *χοντρός* και *παχύς άνθρωπος* αλλά μόνο *χοντρό λάθος* και *χοντρό ψέμα* όχι * *παχύ λάθος* ή * *παχύ ψέμα*)

ΣΥΝΩΝΥΜΙΑ

- Οι λέξεις αρνί και πρόβατο

Π.χ. Φέρτε μας 2 μερίδες αρνί αλλά όχι 2 μερίδες προβάτου. **Όχι ολική συνωνυμία** (όχι σε όλα τα περιβάλλοντα)

- Πολιτικός και πολιτικάντης, νομικός και νομικίστικος, έκλεισε τα μάτια του ή τα τίναξε δεν χαρακτηρίζονται από τέλεια συνωνυμία, αφού **συμπίπτουν** στην **περιγραφική** αλλά **διαφέρουν** στην **εκφραστική** σημασία, όπως φαίνεται στην αρνητική δήλωση

Π.χ. *αυτή η συμπεριφορά δεν είναι συμπεριφορά υπεύθυνου πολιτικού αλλά ανεύθυνου πολιτικάντη* || *τα επιχειρήματα που χρησιμοποίησαν δεν ήταν νομικά, αλλά νομικίστικα*

ΟΜΩΝΥΜΙΑ

- **Ομώνυμοι** είναι 2 τύποι όμοιοι ή ταυτιζόμενοι στη μορφή τους (ομόηχους, ομόφωνους και ομότυπους)
- **Ομότυποι** = οι τύποι που συμπίπτουν μορφικά αλλά διαφέρουν ως προς τη σημασία τους

Π.χ. (1) **πλάνη** | | **πλάνη** και **γλώσσα** | | (2) **γλώσσα** (είναι και ομότυποι = δηλώνονται από 1 τύπο αλλά **ετυμολογικά και σημασιολογικά έχουν διαφορετικές σημασίες**. Στην 1^η περίπτωση υπάρχει συμπτωματική ομοτυπία αλλά στη 2^η ετυμολογική ομοτυπία)

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ

- Πρόβλημα ορισμού της σημασίας της λέξης
- Ο ορισμός της σημασίας θα στηριχτεί στη διάκριση των **βασικών και μη βασικών σημασιών**, οι οποίες θα πρέπει να στηριχθούν σε φυσικές ή πολιτιστικές διαφοροποιήσεις της σημασίας (πρωταρχική | | δευτερεύουσα σημασία);

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ (LYONS)

- Βασική σημασία μπορεί να χαρακτηριστεί μια σημασία με δύο κριτήρια:
 1. Τη **συχνότητα χρήσης** στην καθημερινή γλωσσική επικοινωνία και
 2. Τη δυνατότητα μιας σημασίας να ορισθεί μέσω αυτής ένα **μεγαλύτερο μέρος συναφούς λεξιλογίου** και να αποτελέσει τη βάση λεπτών και απαιτητικών ορισμών

Αν μια από τις παραπάνω ιδιότητες υπάρχει =
βασική σημασία

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΕΔΙΑ

- Το «σύμπαν των σημασιών» κάθε φυσικής γλώσσας μπορεί να υποδιαιρεθεί σε μικρότερα ή μεγαλύτερα σύνολα σημασιών (άρα, και λέξεων), που περιγράφουν τα γνωρίσματα μιας συγκεκριμένης περιοχής της πραγματικότητας, ή καλύτερα, της αισθητηριακής αντίληψης και νοητικής επεξεργασίας της πραγματικότητας από τους φυσικούς ομιλητές της εν λόγω γλώσσας.
- Αυτά τα σύνολα από σημασίες, οι οποίες διακρίνονται για τη μεταξύ τους συνάφεια, ονομάστηκαν σημασιολογικά πεδία.
- Οι όροι συγγένειας (συγγένεια εξ αίματος, συγγένεια εξ αγχιστείας κ.ά.), τα μέλη του σώματος (πρόσωπο, χέρι, πόδι κ.ά.), τα χρώματα (βασικά, λιγότερο βασικά κ.ά.), η χλωρίδα και η πανίδα, οι γεωγραφικοί όροι (λόφοι, βουνά, ποτάμια κ.ά.), οι κατανομές του χώρου (δείξη χώρου, συσχέτιση σημείων του χώρου, κατεύθυνση κ.ά.) και του χρόνου (συχνότητα, διάρκεια κ.ά.), καθώς και οι ποικίλοι τρόποι αντίληψης και γνώσης του πραγματικού (όροι αισθήσεως σημαντικοί, δοξαστικά κ.ά.) είναι μερικά από τα δομημένα πεδία που έχουν μελετηθεί

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ ΠΕΔΙΑ

- Η κάθε λέξη έχει τη θέση της (την αξία της) μέσα στο πεδίο, με βάση τις σχέσεις που αναπτύσσει με τις άλλες λέξεις του ίδιου πεδίου.
- Οι σχέσεις αυτές διαφοροποιούνται από γλώσσα σε γλώσσα

αγγλ. *cake*

ελλ. *πάστα, τούρτα, κέικ, γλυκό*

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΣΧΕΤΙΚΟΤΗΤΑ

- «υπόθεση Sapir-Whorf»: Η κάθε γλώσσα κατατέμνει την πραγματικότητα με ιδιαίτερο τρόπο

Edward Sapir και Benjamin Lee Whorf

Πβ. Ludwig Wittgenstein (1889-1951) *Tractatus Logico-Philosophicus*, 1921:

«Τα όρια της γλώσσας μου είναι τα όρια του κόσμου μου»

ΣΑΣ ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΟΧΗ